پێشینەی هەندێک کەسب و کار لەبۆکان

(بەشی ٤)

٢٢. **نانەوایی**

لە سەردەمی منداڵی و لاویەتی مندا، لە بۆکان دووکانی نانەوایی نەبوو. هۆکارەکەی واهەیە ئەو ڕاستییە بێت کە خەڵک بەگشتی لە ماڵی خۆیاندا تەندووریان هەبوو و نانیان دەکرد، نان کڕینیش نەک هەر باب نەبوو بەڵکوو کارێک بوو لای خەڵک هەندێک سووکیشی دەنواند. تەنانەت ئەگەر نان لە ماڵێدا نەبوایە لە دەروجیران قەرز دەکرا و ڕۆژێک دواتر کە نان دەکرا، قەرزی ماڵە جیران بە زیادەوە بە نانی گەرم دەدرایەوە. هۆکارێکی دیکەشی ئەوە بوو کە ئەودەم جگە لەو نانی "لەواش" ە، کە لە باشووری کوردستان پێی دەڵێن نانی هەورامی و خەڵکەکە پێی ڕاهاتبوون، نە لە شار و نەلە گوندەکانی دەوروبەری بۆکاندا هیچ نانێکی دیکە نەدەخورا.

وابزانم لە سەرەتای ساڵانی چل (ی ئێران)دا بوو نانەواییەکی نانی "سەنگەک" لە دووکانەکانی پاساژی قوڕەیشیدا کرایەوە بەڵام تەمەنێکی درێژی نەبوو و بەماوەیەکی کەم، لەبەر پێشوازی نەکردنی خەڵک، داخرا.

لە ساڵی شۆڕشی ١٣٥٧ بەدواوە، بارودۆخ گۆڕا و وردە وردە تەندوور لە ماڵان هەڵگیرا و ڕوو کرایە نان کڕین. ئیتر هەر نانەواخانە بوو دەکرایەوە و دڵنیام ئێستا چەند جۆر نان لە بۆکان بەرهەم دێت. لەبیرمە کاکم لە دوایین سەفەریدا بۆ لەندەن بەتەما بوو کاتێ گەڕایەوە کارگای "نانی فانتێزی" لە بۆکان بکاتەوە، کە من گوتم کارێکی زەحمەتە وزۆرت ماندوو دەکات. ئیتر کەوتە بیری ئەوەی ڕەستورانی پیتزا بکاتەوە، کردیشیەوە بەڵام کاری بۆ نەکرد و ناچار گۆڕی و کردی بە چڵەوکەبابی.

ئەوانەی خوارەوە ناوی هەندێک نان پەز، نان فرۆش و نانەواخانەدارن لە بۆکان:

مالی خالەکاکە، دادە هاجەر لە گوزەری کۆن نانی دەفرۆشت، خات توحفە جێرانی کاک نادر فەتحی بوو، خات مەنیج لە گوزەری کۆنە بوو، نانەواخانەی حاجی سەید قادری عەللاف لە خیابانی ئاموزش و پەروەرش، حاجی عەولای نانەوا (عەزیزئامان)، کاک سەعدون، مام سەیدە لە خیابانی سەقز، دەروێش قادری فەرامەرزی لە کووچەی مەردانبەگی.

٢٣. بەفرەچاڵ و بەفر فرۆشی

لە چلەی زستان و سەرماو سۆڵدا لە داوێنی خوارەوەی ناڵەشکێنە و سەرووی خانووبەرەی فەرهەنگیان و ستادیۆمی فوتباڵی ئێستا، هەندێک کەس بەفریان کۆدەکردەوە و دەیانکردە چاڵێکی بە تایبەت هەڵکەنراو بۆ ئەم کارەوە و سەریان بە کا دادەپۆشی، ئینجا خاک و خۆڵیشیان بەسەردادەکرد.

دوای گەرم بوونی هەوا، خاوەنی بەفرەچاڵەکان دەچوون بە مشار بەفرەکەیان دەبڕی، باری گوێدرێژیان دەکرد و دەیانهێنا ناوشار بۆئەوەی ئێواران بە خەڵکی بفرۆشن. کڕیار دەبوو دەسرەی خۆی پێ بێت و ئەو بەشە بەفرەی وا دەیکڕێ بیخاتە دەسماڵەوە و بە پەلە بیگەیێنێتەوە ماڵێ بۆ ئەوەی زوو نەتوێتەوە.

لە ماڵەوە بەفر دەخرا ناو ئاو یان دۆوە. بەڵام زۆر جار بەفرەکە خاوێن و سپی نەبوو و دەبوو بیشۆیەوە کە بەم کارە نیوەی دەبوو بە ئاو و دەڕۆیشت! ئەو بەفرە بۆ دروست کردنی بەستەنی لە دووکانی بەستەنی فرۆشیش کەڵکی لێ وەردەگیرا.

شێوازێکی دیکەش بۆ سارد کردنی دۆ هەبوو. ئەوانەی ماڵیان لەسەر جۆگە ئاوێک بوو، لە شوێنی تەنکایی جۆگەکە کیتەڵەیەکی دۆیان دەنا چەقی ئاوەکەوە و لێیدەگەڕان هەتا ئێوارە. ئەودەم دەچوون دەیانهێناوە و دەیانخواردەوە. بەم کارە، دۆیەکە تەواو سارد نەدەبوو بەڵام لە هیچ باشتر بوو. ئەم کارانە بەگشتی، ژنان دەیانکرد. کێشەیەک کە ئەو کارە هەیبوو ئەوە بوو کە سەری کیتەڵەکانیان بە کووتاڵێک دەپێچاوە کە بە هاسانی ئاویشی تێوە دەچوو. ئەودەم پلاستیک وەک ئێستا باونەبوو.

بۆ ماوەی چەندساڵ، ئەودەمەی وا ماڵمان لەگەڕەکی ماڵی ئیسماعیل زادە و حەبیب زادە لە سەرووی حەوزەگەورە و مزگەوتی جامیع بوو، دایکم کیتەڵە دۆی لە ئاوی ئەو جۆگەیە دەخست کە لە حەوزەگەورەوە بەرەو ڕۆژهەڵات و باشووری شار دەڕۆیشت و دوای تێپەڕ بوون بە ماڵی حەبیب زادە و حەبیب سەقزی (سوهرابی) دا، لە کۆڵانی بەردەرگای ماڵی میرزاعەلی کامەلایی سەری دەردێنا. ئێمە ڕاست لەو بەردەرگایەی ماڵی کامەلایی کیتەڵەدۆمان لە ئاو دەخست؛ خەڵکانی دیکەش هەمان کاریان دەکرد و جاری وا هەبوو حەوت هەشت کیتەکە دۆ لە ئاوەکەدا بوو. نەمبیستەوە کەسێک دەست لە کیتەڵەی ماڵی خەڵکی دیکە بدات یا لێی بخواتەوە. دۆ نرخێکی وای نەبوو و خەڵکیش وەک ئێستا چاوچنۆک نەبوون!

درەنگتر، لە ساڵانی چلی ئێرانیدا، کارخانەی سەهۆڵ لە نزیک گۆلی مەردانبەگ دانرا و ئیتر ئیدارەی بیهداشت بەرگری لە کاری بەفرەچاڵ کرد و وەستاندی. سەهۆڵی کارخانەکە گەلێک خاوێنتر بوو لە بەفری بەفرەچاڵ.

لە شارە گەورەکانی ئێران و بۆ نموونە لە شوێنی وەک تاران کە بەفر کەم بوو، ئاویان لە ژێرخانێکی نسێر و دوورە هەتاو دەکرد و لێی دەگەڕان لە سەرمای زستاندا بە تەواوەتی بیبەستێت و جەڕەبابە بدرێت، ئینجا لە هەواخۆشیدا دەیانبڕی و دەیانفرۆشت. من لە تەورێز چاوم بە شوێنێکی وا کەوتووە لە نزیک ئەو مزگەوتەی وا لە کۆندا، ئەحمەدی کەسرەوی پێش نوێژی ببوو.

ئەوەش ناوی هەندێک بەفرفرۆشی بۆکان:

ئەحمەدی ماموستا هاوینان لە بەر چایخانەی عەولای خات خاوەر بەفری دەفرۆشت، ئەحمەد عەدە هەر لە بەر دوکانەکەی خۆی، -کاک عەزیزی لاتان- جیرانی عەلی مێر(چابوک) لە بەر دوکانەکەی مامۆستا مەلا هادی بەفری دەفرۆشت، پورە فاتم مەحموودنیژاد دایکی مینە سەقزی لە بەر حەوزە گەورە بەفری دەفرۆشت، کاک مەجیدی بەستنی فرۆش (مەجید ئەندازە) بە داشقەکەی بە ناو کۆلاندا دەگەڕا و هاواری دەکرد: وەرن بەرن بەفری چالان، سپی وەک سێنگی کێژان، لەزەت بەرن لە دۆی پڕ لە قەزوان!

٢٤. قەنناذی

لە بۆکان یەکدوو "قەنناذیخانە" یا "کارگەی قەندرێزی" هەبوو کە قەندی کلۆیان دروست دەکرد. نەمر حاجی قاسمی کەریمیش کارگەیەکی "قەندرێزی" لە سەر حەوزەگەورە و ڕووبەڕووی خورێنک هەبوو کە چەندرۆژ دوای کۆدیتای ٢٨ ی گەلاوێژی ١٣٣٢ کاتێ کە باب نۆکەری ئاغاکان ماڵی ئەو و عەلی میرەبەگیان ئاگر تێبەردا، قەنناذیخانەکەشیان لێ سووتاند و لەکاریان خست. کارگەکەی حاجی قاسم ئاژیر یا سووتێکی هەبوو کە نیوەڕۆ و ئێوارە لە کاتی تەواو بوونی کار دا، لێدەدرا و کرێکار بەشوێنیدا دەستیان لە کار دەکێشایەوە. ئاگام لە ژمارەی کرێکارەکانیان نییە.

قەنناذیخانەیەکی دیکەش لە نزیک گاراژ بوو کە وابزانم هی ماڵی ڕەزاییەکان (حاجی ئەحمەدی کاخان) بوو. دواتر یەکدوو کارگەی دیکەش لە بۆکان کرایەوە وابزانم یەکیان هی ماڵی ئەمینی بوو.

یەک شتی دیکەشم لەبیرە. لە سالانی منداڵی مندا دایکم لە ماڵی خۆمان و بۆ مەسرەفی ناوماڵ، بە شەکر (یا خاکەقەند؟)، قەندی کەلـلەی لە قاڵب دەدا و پاشان دایدەنا ویشک بێتەوە. دیارە دەبێ ئەم کاری قەند دروستکردنە لە ماڵانی دیکەی بۆکان و شاری دیکەی ناوچەکەشدا کرابێت بەڵام لە کەسی دیکەم نەبیستووە. هەر بەگشتی لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا یەک لە گرفتە کۆمەڵایەتی- ئابوورییەکانی ناوچەکە، نەبوونی قەند و شەکر بوو بە شێوەیەک کە کاتێ ڕێبەرانی کورد لە سەفەری دووهەمی باکۆ گەڕانەوە، هەرکام تایەک قەندیان بە خەڵات پێدابوون.

با لە کۆتاییدا، شتێکی خۆش سەبارەت بە قەنناذیخانەی لای گەراجی بۆکان بگێڕمەوە:

من منداڵ بووم دووجارم دیت تاقمێکی هونەریی ئازەربایجانی هاتنە بۆکان، بەرنامەی گۆرانی و ڕەقسیان هەبوو خەڵک دەیانگوت "خانم دەتیری" هاتووە واتە خانمی دەساڵان! خانم دەتیریش چ خانم دەتیری، ڕەنگە منداڵەکەی دەساڵان بووبێت! ئەودەم ساڵۆن و شوێنی نمایش لە بۆکان نەبوو. ئاگادارم کە لای کەم دووجار هەر لەو قەنناذیخانەیەی لای گەراج بەرنامەیان بەڕێوە برد. جارێکیش دەستەیەکی هونەریی ئازەربایجانی هاتبوون و لە قاوەخانەی نەمر کەریمی خات زینەت، کە لە پشت چوارڕێی ئەسکەندەری هەڵکەوتبوو، نمایشیان دەدا و خەڵک بە پووڵ و دەچوونە ژووری سەیریان دەکرد. ژنیان لەگەڵ نەبوو، یەک لە پیاوەکان خۆی کردبوو بەژن و بەرنامەی ئیجرا دەکرد. من هیچکام لەوانەم بەچاو نەبینی لەبەر ئەوەی منداڵ بووم، بەڵام دەمبیستەوە و خانم دەتیریشم دەدیت کە هیچ نەبوایە، جارێک بەسەر شەقامدا دەهات و خۆی دەنواند، لەشکرێکی منداڵە بۆکانیش بەشوێنیەوە! ئەوە چەشنە تەبلیغات کردنێک بوو بۆ بەرنامەکەیان.

ساڵۆنی دەبیرستانی بۆکان درەنگتر، وابزانم دەوروبەری ساڵی ١٣٣٦ و ٣٧ لە سەرقەڵا لە لای باکووری ڕۆژئاوای حەوشەکە دروست کرا، کە دواتریش ڕووخا و نەما، ئینجا ساڵۆنی دەبیرستانی کەماڵ بوو بە شوێنی کۆبوونەوە و ووتاردان و بەڕێوەبردنی شانۆگەری و شتی وا.

ئەوەش ناوی چەند کەسی دیکە لەوانەی وا لە کاری قەنادیخانەدا بوون:

ڕەحیم ئەسلانی باوکی شەهید جەعفەر ئەسلانی، کاتێک کە وەرشکست بوو کاک جەلیل ئەمینی لە جیاتی قەرز دووکانەکەی هەڵگرتەوە؛ کاک موشیر قەند ساز (موشیرە کەچەل) لە مەیدانی کا فرۆشان؛ ڕەشید عەبدولاهی لە شەهرەکی سەنعەتی؛ میرزا عەبدولا فەتحی؛ مینە سەقزی لە شەهرەکی سەنعەتی؛ کاک محەممەد کوری کاک حەمە شەریف (خەبیاتی نەوین) لە گۆندی قولّقولّەی گەورکایەتی کارگایەکی قەندی دامەزراندبوو و دانیشتوانی گوندەکانی دەوروبەر پێویست نەبوو بۆ قەند و شەکر هاتووچۆی شار بکەن.

٢٥. تۆشە و شیرینی پەزی

شیرینیات و غوڕابی لە تەورێزەوە دەهاتە بۆکان ودەفرۆشرا. چەندکەس ئەو کارەیان کردووە کە بەداخەوە من لەبیرم نییە کێ بوون. کاکم لە ساڵی ١٣٣٧ و ٣٨ دا دووکانی بەستەنی و پاڵوودە و شیرنیاتی دانابوو و لە "قەنادی ڕێکس" ی تەورێزەوە شێرنیاتی دەهێنا ودەیفرۆشت، جارێکیش من لەگەڵی چووم بۆ تەورێز وبەچەند سندووق شیرنیاتەوە گەڕاینەوە!

یەکەم کەسانێک کە لە بۆکان شیرینی و تۆشەیان دروست کردبێت، "برادەران" و کاک قادری برای حەمەسەقزی بوون:

برادەران، دوو برای تورکی ئازەری بوون، دووکانێکیان لە بۆکان کردبووەوە و قەند و شیرنیات و ئەوچەشنە شتانەیان تێدا دەفرۆشت؛ وابزانم خۆشیان بەشێکیان دروست دەکرد. دووکانەکەیان لە سەر شەقامی تازە، لە نێوان قەپانی قاسم ئاغا و چوارڕێی ئەسکەندەریدا بوو. دووکانی کاک قادری برای محەممەد سەقزیش لە شوێنی دواتری بانکی میللی واتە دووکانەکانی ئیسماعیلیدا بوو. درەنگتر، واتە چەندساڵێک دوای ئەوان، سەید سمایل کەریمی کە پێیان دەگوت سەیدی قەنادی و خەڵکی سنە بوو، لە دووکانەکانی ماڵی کۆچەری نزیک بانکی سادراتی ئێستا دا دووکانێکی گەورەی شیرنیات پەزیی دانا؛ ناوی دووکانەکەی "گلسرخ" بوو. هەرسێک ئەو کەسانە لە شارەکانی دەوروبەرەوە هاتبوون وخۆجێ یی نەبوون. لە سەردەمی منداڵیی مندا خات فاتم، دایکی برایانی قادرزادە لە ماڵەکەی خۆیدا شیرنیاتێکی سپی دروست دەکرد کە پێیان دەگوت کەشکی نقوڵ. ژنێکی میهرەبان لەگەڵ منداڵان، کە شیرنیاتەکەی لە سەر کەشەفێک دادەنا و کوڕەکانی بە کۆڵاندا دەیانگێڕا. هەندێک جار ئێمە دەچووین لە ماڵەوە لێمان دەکڕی.

ئەوەش ناوی هەندێکی دیکە لەوکەسانەی وا لەکاری شینی پەزیدا بوون:

محیەددین کەریمی جەوان دوکانەکەیان لە سەر کوچەی حەوزێ بوو؛ مەرحومی،کاک فەتاح و کاک عەلی ئیبراهیمیان(کورەکانی خەلیفە)؛ خالید خوسرەوی کوڕی نەمر کاک عوسمان خوسرەوی

(عوسمانە کوێر)، کە لە گەڵ عوسمان بوداقی دا شریک بوون و دوکانەکەیان لە فەلەکەی سەقز لە ژێرزەمینیک دا، زۆر پاک و خاوێن و مینگەی ئێوارەی لاوانی بۆکان بوو؛ دوای مردنی سەید سمایل کەریمی (سەیدی قەننادی)، کورەکانی واتە سەید موختار و سەید بەهمەن کارەکەیان درێژە پێ دەدا؛ مەحمود سوڵتان نیژاد (سەید سولی)؛ عەلی دارمال و محەممەدی برای دوکانەکەیان لە تەنیشت شارەبانی بوو؛ هەروەها شیرینی پەزیی برادەران (برایانی قادرزادە) کە دوکانەکەیان تەنێشت سەڵمانی حەمە گێل گێلە بوو. ئەو برادەرانە جیاوازە لە برادەرانی ئازەربایجانی کە لە سەرەوەتر باسم کرد.

٢٦. دەرمان فرۆشی (داروخانە) و شکستەبەندی

لە کۆندا جوولەکەکان دەرمان فرۆشی و عەتتاری و شکستەبەندییان کردووە. لە سەردەمی مندا جەڕاح و شکستەبەند هەبوون و عەتتاریش هەر هەبوون و خەڵک بۆ داو ودەرمان دەچوونە لایان. میرزا حەمەکەریم کەریمی باوکی کاک هاشم و کاک عەبدوڵلا و کاک عومەر و کاک جەعفەری کەریمی ناودارترینیان بوو. پوورە شەرافەتی هاوسەری میرزا حەمەکەریمیش هەمان کاری بۆ ژنان دەکرد. شکستەبەندیش هەبوون و یەکیان لە لای قەپانی حەمەدەمین ئاغا دووکانی هەبوو، بەبەر کارەکەیەوە شکستەبەندیشی دەکرد. من لاقم لەجێ چووبوو ئەو هێنایەوە جێ؛ وابزانم ناوی حاجی مەلا حەمەدەمین ملا جامی بوو. هەروەها حاجی دەروێشی ئەمجەدی؛ خاتوو جەمین خیزانی حەبیب عەجەم لە خیابانی سەقزیش کاری شکستەبەندییان دەکرد.

نازانم لە سەردەمی جوولەکەکاندا جگە لە عەتتاری ئایا شتێک بە ناوی دەرمانخانە یا دەوافرۆشی هەبووە یان نا. ئەگەر نەبووبێت، ئەوا، یەکەم دووکانی دەرمانفرۆشی کاک برایمی مورادی کوڕی وەڵەدبەگ داینا، کە ناویشی "داروخانە مرادی" بوو. دووکانەکەی کاک برایم، سەرەتا لە نزیک دووکانی پارچەفرۆشی حاجی ئەحمەدی ڕۆستەمی و خەرڕازی کاک سەعید کەڵەکانی و ڕووبەڕووی دووکانی بەرگدروویی باوکم بوو، پاشان چووە ڕووبەڕووی خوڕێنک و حەوزەگەورە.

درەنگتر، کاک ئەحمەدی وەیسی (ئەحمەدی دەرمانگا)، دەواخانەیەکی لە کۆڵانی لای موسافیرخانەی کاک کەریمی خات زینەت دانا.

دوای ئەوان شێخەی دوافرۆش ڕووبەڕووی بانکی سادرات ودووکانی کاکم، "داروخانە"یەکی کردەوە و بۆ ماوەی چەندساڵ لە بۆکان هەر ئەو کەسانە دەوا و دەرمانیان دەفرۆشت.

ئینجا کاتێ کە دوکتۆر محەممەدی کەریمی کوڕی میرزا حەسەنی برای حاجی بابەخان، خوێندنی تەواو کرد و گەڕایەوە بۆکان و دەواخانەیەکی لە ڕووبەڕووی گوزەری خەیاتەکان کردەوە، ئیتر بە حوکمی دەوڵەت دەواخانەکانی دیکەیان داخست؛ میرزا برایم بوو بە تاجری نۆک، شێخەی دەوافرۆش بوو بە کتێب فرۆش و کاک ئەحمەدی دەرمانگاش پێشتر کۆچی دوایی کردبوو.

داروخانەی دوکتۆر موحسین وەحیدی کوڕی ئیمام جومعەش ڕوبەڕوی بیمارستان بوو.

٢٧. <u>کوورەخانە</u>

لە بۆکان کوورەخانەی خشتی سوور (ئاجور)، نەبوو و خشتی سووریان لە شارەکانی دەوروبەرەوە دەهێنا. یەکەم کوورەخانە وابزانم هی ماڵی زیاییەکان بوو، کە لە ساڵانی پەنجا دا لە گوندی"قازڵیان" ی نزیک بۆکان، دانرا. دواتر، خەڵکانی تر کوورەخانەی دیکەشیان دانا.

کاری کوورەخانە زەحمەتی زۆر بوو و خەڵکێکی زۆر لە گوندەکان و تەنانەت لە ناو شاری بۆکانەوە لەبەر بێکاری و نەبوونی ئیش وکار لە کوردستان، ساڵانە دەچوونە شارەکانی عەجەمستان و لەوێ زوڵمی زۆریان لێ دەکرا. وابزانم ئێستاش هەر وەها بێت.

٢٨. <u>بلووکی سمیت</u>

ئەو کارە گەلێک درەنگ لە بۆکان سەری هەڵدا. بلوکی سیمانی لە کارگەیەکی بچووکدا دروست دەکرا و دیواری پێ دادەنرا.

نازانم یەکەم کارگەی بلووکی سمیت لە بۆکان کێ داینا، بەڵام دەزانم لە ساڵی ١٣٥٢ و ٥٣ دا، کاکم کارگەیەکی ئامادەی بلووکی لە کەسێک کڕی کە دوور نییە مامی میهدی کەڕرووبی بووبێت کە ئەودەم لە بۆکان تەبعید بوو. کاکم چەندساڵ خاوەنایەتی کرد و برادەرێکی کوردی لەسەر دانابوو کە هەڵیدەسووڕاند. کارگەکە لە لای ئاشی ئاوری حاجی حەمەڕەحیم خانی دادخواە بوو، کە پاشان فرۆشرا بە کەسێکی دیکە.

عەلی حەسەن عەسکەر (عەسکەری) هەم موزائیک و هەم بلووک ساز بوو و کارگاکەی لە سەر حەوزێ هەڵکەوتبوو؛ قادری باوە مین بلووک سازییەکەی ڕووبەڕووی ماڵی قادری بارام ئاغا و حەمامی مەحمەدیان بوو.

هەموو ئەو ناوانەی وا لە کۆتایی هەرکام لەو ئیش وکارانەی سەرەوەدا هاتوون، کاک جەعفەر مەردانبەگی بۆی نووسیوم کە لێرەدا سپاسی دەکەم. کاک جەعفەر هەروەها لە باسی مامی میهدی کەڕرووبی دا (بڕوانە ٧-٨ دێر سەرەوەتر)، دەنووسێت:

"کاتێ کە کەڕرووبی تەبعید کرابوو بۆ بۆکان، مامەکەی کارگەی موزائیک و بلووک سازیی لە ئاشە کۆنەکەی داخواە دانابوو و دوای سەرکەوتنی شۆرشی گەلانی ئیران هەموویان چوونەوە تاران. ئەو مامەی کوریکی بوو بە نیوی ئەسغەر کە برادەرم بوو و بە داخەوە پازدە سال لەوە پێش لە تاران خۆی کوشت."

درێژەی هەیە